

Prof. dr hab. Artur Patek

Kraków, 8 czerwca 2021 r.

Instytut Historii

Uniwersytet Jagielloński

Recenzja rozprawy habilitacyjnej p. dr. Romana Barona

pt. *Misja życia. Praski polonista Marian Szyjkowski (1883-1952) a idea polsko-czeskiego zbliżenia na polu kultury*, Warszawa-Praga 2019, ss. 369 + [18] tabl.

Dr Roman Baron jest absolwentem studiów historycznych na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. Zainteresowania badawcze kontynuował przygotowując pod kierunkiem prof. Zenona Jasińskiego rozprawę doktorską poświęconą działalności Towarzystwa Szkoły Ludowej w Zagłębiu Ostrawsko-Karwińskim w latach 1894-1919. Dysertację obronił w 2001 r. na Uniwersytecie Opolskim, a następnie ogłosił drukiem pt. *Nad Olzą i Ostrawicą* (Opole 2006, ss. 150). Potencjał naukowy dr. Barona został dostrzeżony przez Instytut Historii Czeskiej Akademii Nauk (Historický ústav Akademie věd České republiky), który jesienią 2002 r. zatrudnił młodego badacza, początkowo w filii w Brnie, a od 2009 r. w Pradze, na stanowisku adiunkta.

Zainteresowania naukowe dr. Romana Barona koncentrują się wokół związków i kontaktów polsko-czeskich w XIX i XX w., szczególnie na polu kultury i nauki, ale obejmują również zagadnienia związane z dziejami polskiej społeczności w Czechach. Aktywność badawcza Habilitanta zaowocowała, jak dotąd, czterema autorskimi książkami. Są wśród nich dwie monografie (*Nad Olzą i Ostrawicą...* oraz recenzowana biografia Mariana Szyjkowskiego) i dwa tomy studiów (*Między Polską i Czechami. W optyce historyka z Brna*, Toruń 2009, ss. 281; *Ambasadorowie wzajemnego zrozumienia. Niedocenieni twórcy pomostów między polską i czeską kulturą [XIX-XXI w.]*, Toruń 2013, ss. 372). Niniejsza opinia nie może zamienić się w wykaz publikacji, ale chciałbym wspomnieć jeszcze o dwóch opracowaniach, których dr Baron był współautorem i współredaktorem. Mam na myśli solidnie przygotowane, pokaźne objętościowo tomy będące próbą przedstawienia aktualnego stanu czeskich badań nad Polską: *Česká polonistická studia: tradice a současnost* (Praha 2014, ss. 619) oraz *Czeskie badania nad Polską w kontekście Europy Środkowej i Wschodniej* (Praha 2016, ss. 703). Obydwie publikacje były pokłosiem Kongresu Polonoznawczego w Pradze

(2013) i obydwie doczekały się pochlebnych recenzji. Habilitant jest również autorem wielu artykułów i rozpraw naukowych, ogłaszanych zarówno w Czechach, jak i w Polsce.

Z zamieszczonej w książce notki biograficznej dowiadujemy się, że dr Roman Baron jest zaangażowany w działalność organizacyjną na rzecz nauki. Jest współzałożycielem Polsko-Czeskiego Towarzystwa Naukowego z siedzibą we Wrocławiu. Był współorganizatorem I Kongresu Czechoznawstwa Polskiego (2016) i I Kongresu Polonoznawstwa Czeskiego (2019). Pełni odpowiedzialne funkcje jako członek zarządu Towarzystwa Historyków Czeskich (Sdružení historiků České republiky) oraz Rady Programowej Czesko-Polskiego Forum przy Ministerstwie Spraw Zagranicznych Republiki Czeskiej. Zdobył także doświadczenie dydaktyczne w pracy ze studentami jako wykładowca w Instytucie Sławistyki Uniwersytetu Masaryka (Masarykova univerzita) w Brnie.

W świetle zarysowanej tu (z konieczności skrótowej) naukowej sylwetki dr. Barona wynika, że wybór tematu dysertacji habilitacyjnej był konsekwencją prowadzonych przez niego badań. Tematem rozprawy jest biografia naukowa Mariana Szyjkowskiego, postaci ważnej w kontekście polsko-czeskiej współpracy kulturalnej i naukowej. Szykowski był twórcą pierwszej w Czechach (i w ogóle poza granicami Polski) katedry polonistyki oraz autorem pionierskich prac z zakresu recepcji polskiej literatury w Czechach. Wspomniana Katedra powstała na Uniwersytecie Karola w Pradze w 1923 r. Szykowski zorganizował ją od podstaw i był z nią związany przez kolejne dwadzieścia kilka lat, z przerwą w okresie wojny. W sumie spędził w czeskiej stolicy trzy dekady. Swoją działalność postrzegał w kontekście misji – „zbliżenia Polaków i Czechów na polu kultury” (cyt. za s. 218).

Wprawdzie różnymi aspektami działalności twórcy praskiej polonistyki zajmowali się badacze i w Polsce, i w Czechach, to jednak brakowało monografii ukazującej całokształt jego życia i twórczego dorobku. Dlatego podjęcie tej tematyki jest już wydarzeniem pozytywnym samym w sobie. I dodajmy – zadaniem niezwykle trudnym. Z kilku powodów: (1) Szykowski był literaturoznawcą, tymczasem Habilitant – co oświadcza otwarcie w *Uwagach wstępnych* – dysponował „tylko» warsztatem historyka” (s. 9); (2) opracowanie monografii wymagało skorzystania z narzędzi właściwych nie tylko historii, ale również teorii literatury, komparatystyki oraz

kulturoznawstwa; (3) książka o Szyjkowskim nie mogła być jedynie biografią, lecz także studium uwarunkowań polsko-czeskich interakcji kulturowych.

Rozprawę dr. Romana Barona oceniam jako udaną. Habilitant wybrał metodę logiczną w odniesieniu do prac biograficznych, tj. podporządkowaną chronologii analizę życia i działalności Szyjkowskiego. Tam, gdzie wymagała tego warstwa merytoryczna, posłużył się metodą problemową, starając się łączyć narrację historyczną i historyczno-literacką. Polonista czy bohemista z pewnością inaczej rozłożyłby akcenty, być może nadałby książce inną strukturę. Dr Baron podjął wysiłki w kierunku interdyscyplinarności, zapoznał się z pracami literaturoznawców, zreferował ich poglądy i ustalenia, ale ze zrozumiałych powodów własną interpretację zagadnień estetycznych twórczości Szyjkowskiego mógł przedstawić w mniejszym stopniu. Jako historyk, pokazał jednak bohatera swojej książki na szerszym tle złożonych uwarunkowań historycznych w obydwu krajach, w Polsce i Czechach. Podał analizie kontekst. Bez tego trudno byłoby zrozumieć szereg decyzji i wyborów praskiego polonisty, trudno byłoby zrozumieć jego biografię.

Praca została oparta na bogatej i zróżnicowanej bazie źródłowej. Podstawą były kwerendy przeprowadzone w archiwach Pragi, Brna, Warszawy, Krakowa, Poznania, Łodzi i Wrocławia. O skrupulatności Habilitanta świadczy dotarcie do zbiorów przechowywanych w 25 (!) placówkach naukowych. Inedita zostały uzupełnione ogłoszonymi drukiem zbiorami źródeł i wyborem korespondencji. Spożytkowano również literaturę wspomnieniową oraz polską i czeską prasę (ponad 20 tytułów). Pełny wykaz wykorzystanej literatury przedmiotu liczy około 500 pozycji bibliograficznych, co dowodzi, że dr Baron wykazał bardzo dobre rozeznanie w prowadzonych na ten temat badaniach.

Dysertację uzupełniają: szczegółowa bibliografia prac Mariana Szyjkowskiego, w tym inedita i teksty popularyzatorskie (s. 227-252), kalendarium życia (s. 253-259), wykaz wykładów i seminariów prowadzonych przez Szyjkowskiego na Uniwersytecie Karola w Pradze (s. 260-263), wybór korespondencji (s. 264-306) oraz 36 fotografii pomieszczonych na wklejce, na końcu książki. Wszystkie te materiały (których opracowanie wymagało dodatkowego wysiłku) stanowią dobrze komponującą się całość.

Rozprawa składa się z pięciu rozdziałów, które dzielą się na mniejsze części (w sumie piętnaście). Przyjęte cezury wewnętrzne uwzględniają przede wszystkim kolejne etapy w życiu i działalności Szyjkowskiego. Autor poświęcił uwagę również zagadnieniom interakcji polskiej i czeskiej kultury, szczególnie w okresie międzywojennym. Można zatem przyjąć, że recenzowana monografia ma po części charakter biografii pretekstowej. Chciałbym jeszcze podkreślić warstwę językową rozprawy. Autorowi udało się połączyć analizę naukową z komunikatywną narracją, dzięki czemu lektura książki jest dla czytelnika łatwo przyswajalna. Dodajmy, że niektóre wątki monografii dr Baron miał okazję zaprezentować już wcześniej w formie rozpraw na łamach czasopism naukowych, w pracach zbiorowych czy tomach pokonferencyjnych.

Chociaż rozprawa broni się rzeczowością, uważna lektura nasuwa spostrzeżenia o charakterze polemicznym. W większości dotyczą spraw drugorzędnych, ale ich przywołanie wynika z obowiązków nałożonych na recenzenta. Dr Roman Baron słusznie stwierdza, że nie było jego zamiarem „pisanie hagiografii czy stawianie pomnika” (s. 11). Ale niektóre określenia nie sprawiają wrażenia bezstronnych. Przykładowo: „cechy pisarstwa najwyższego lotu” (s. 111), „badania tak wspaniale i szeroko rozwinięte później przez Szyjkowskiego” (s. 95), „jak przystało na osobowość nietuzinkową, by nie rzec wręcz charyzmatyczną” (s. 85), „byłby wspaniałym pedagogiem” (s. 29). Nie zwracałbym na te sprawy uwagi, gdyby wspomniane sądy zostały poparte źródłowym odsyłaczem albo ujęte w formę cytatu. Szykowski był człowiekiem dużych zasług, o czym trzeba pamiętać, ale emocjonalna stylistyka, szczególnie w tekście naukowym, budzi nieufność.

Szkoda, że Autor nie zdecydował się obudować zamieszczonej w Aneksie korespondencji Mariana Szyjkowskiego aparatem w postaci merytorycznych przypisów. Można w nich było przybliżyć przewijające się przez listy mniej znane postaci (np. kim był Stefan Papée?, zob. s. 284).

Pojawiają się drobne uchybienia, popełnione na etapie korekty, jak lapsusy literowe w nazwiskach (s. 102 – Dario Nicodemi, powinno być Niccodemi; s. 191 – Karel Gotto, powinno być Gott). Bohumil Vydra był lektorem języka czeskiego (a nie polskiego – zob. s. 99) na Uniwersytecie Warszawskim, a Edvard Beneš jako prezydent raczej podał się do dymisji, niż abdykował (por. s. 167). Są to jednak drobiazgi.

W nawiązaniu do relacji rodzinnych Szykowskiego pragnąłbym dodać szczegół dotyczący daty zgonu jego pierwszej żony. Trafiłem na tę informację przypadkiem przy okazji kwerendy prasowej. Jak czytamy w nekrologu, zamieszczonym na łamach londyńskiego „Dziennika Polskiego i Dziennika Żołnierza” (24 IX 1975, s. 4), „Wanda Szykowska z domu Rogala Lewicka, wdowa po profesorze UJ” zmarła 23 lipca 1975 r. w Mannheim.

Omawianą monografię traktuję jako wartościową pracę, która wzbogaciła naszą wiedzę. Autor precyzyjnie sformułował zadanie badawcze, wykorzystał różnorodny materiał źródłowy i poddał go krytycznej analizie, nadał rozprawie przejrzystą konstrukcję. Dysertacja pokazuje dojrzały warsztat naukowy dr. Barona. Uważam, że monografia spełnia wymogi stawiane pracom habilitacyjnym i wnoszę o dopuszczenie dr. Romana Barona do dalszych etapów procedury habilitacyjnej.

Andrzej Gądek